

V uplynulém desetiletí se zvláštnímu zájmu těšilo vědeckotechnické prognózování. V současnosti se pozornost rozšiřuje na celé sociální prognózování.

V této oblasti je zatím málo konečných řešení. Převažují problémy. Rozdílně se vymezují nejzákladnější pojmy, není jednoty v určení přednětu sociálního prognózování, je nejasná struktura sociálního prognózování. Odpověď vyžadují takové otázky, jako například: Lze ztotožnit předvídaní ve vědách a v řízení, nebo je vhodné je rozlišovat? Nevzniká zvláštní věda o prognózování — prognostika? Lze prognostiku ztotožnit s futurologií? apod.

Těmito a dalšími problémy a otázkami se chceme ve stati zabývat. Půjde přitom o nástin problematiky a orientační úvahy, nikoli o sugesci předčasných závěrů. Usilujeme o elementární proniknutí do spletné problematiky sociálního prognózování, nikoli o přidání dalšího názoru k široké škále existujících.

1. Vymezení a struktura sociálního prognózování

a) Prognózování

Někteří autoři¹ — tak jako tomu bývá v běžné řeči — ztotožňují prognózování s předvídaním. Jiní jím rozumí vědecké předvídaní nebo prognostickou činnost. A ještě jiní prognózování odlišují jak od předvídaní, tak od vědeckého předvídaní a prognostické činnosti.

Situaci dále komplikují autoři, kteří uplatňují různé kombinace výše uvedených pojmů, jako například „vědecké prognózování“ a „vědecko-prognostický“ nebo taková spojení, jako například „konkrétní prognózování“, „teoretické sociální prognózy“ apod. A někteří autoři, popřípadě

překladatelé, dokonce pro prognózování nebo vědecké předvídaní užívají označení „prognostika“, mluví o „vědecké prognostice“ apod.

Orientace v tomto pojmovém zmatku, který mnohé vypovídá o dosavadním stavu poznatků v oblasti prognózování a prognostiky, není snadná. Začínají se však již rýsovat zárodky jistého sjednocování. Ke značné shodě dochází zejména v těchto bodech:

1. Neměl by být ztotožňován pojem prognózování (prognóza) a předvídaní (předpověď). Předvídaní (předpověď) je obecný pojem, který pokrývá různé třídy — od nevědeckého předvídaní (nevědeckých předpovědí) přes empirické předvídaní (empirické předpovědi) po vědecké předvídaní (vědecké předpovědi). Pokud se pojem předvídaní (předpověď) uvádí samostatně, je chápán spíše jako nevědecké předvídaní (nevědecká předpověď). (K pojmu prognózování viz dále.)

2. Neměli by být zaměňovány pojmy vědecké předvídaní a prognózování (nemluví již o předvídaní) s pojmem prognostika. Zatímco předchozí pojmy vyjadřují činnost, poslední pojem se uplatňuje jako název pro nově se formující vědu. (Podrobněji k problematice této vědy viz dále.)

Problematické a diskusní² zatím jsou vztahy mezi pojmy prognózování (prognóza) a vědecké předvídaní (vědecká předpověď). Tyto pojmy jsou, jak jsme již výše naznačili, ztotožňovány i rozlišovány; obojí lze zdůvodnit. Na jednom pólu se přitom objevuje pojetí prognózování jako vědeckého předvídaní specifického druhu [31: 59], na druhém pojetí vědeckého předvídaní jako prognózování specifického druhu (viz pojmy „vědecké prognózování“, „vědecký přístup k prognózování“ apod.).

¹ Ctenáře, kteří si chtějí ověřit rozdílnost pojetí v originálech nebo mají zájem o podrobnější rozbor problémů, o nichž pojednáváme v této stati, odkazujeme na obsáhlejší stat: Míček, M.: *Některé teoretické problémy sociálního prognózování*. In: *K současnému stavu sociálního prognózování*. Stu-

die Ústavu pro filosofii a sociologii ČSAV, 1973.

² Je tomu tak i proto, že vymezení vztahů mezi vědeckým předvídaním a prognózováním závisí na řadě předpokladů, kromě jiného i na koncepci prognostiky, uznávání nebo neuznávání prognostiky jako již ustavené vědy apod.

S diferenciací pojmů vědecké předvídání a prognózování se setkáváme například v sovětské Filosofické encyklopedii, která pojem vědecké předvídání spojuje s vědou a prognózování s „řešením užších praktických úkolů“ [9: 377]. *Vědecké předvídání* definuje jako „ve vědě získané znalosti o událostech, situacích nebo jednotlivých jevech v praxi (opytě) ještě neznámých nebo neexistujících“ a *prognózování* jako „určení tendencí a perspektiv rozvoje těch nebo oněch procesů, na základě analýzy údajů o jejich minulém a současném stavu“ [9: 350, 377–378]. Rozlišení „nadčasové a prostorově nelokalizovaných *predikací* vyplývajících z vědeckých zákonů“ a „prognózování“ nacházíme i u A. Siciňského [26: 6–7] a rovněž M. N. Rutkevič [25: 7–8] vyčleňuje prognózování z vědeckého předvídání a těsněji je spojuje s praxí.

Jiní autoři naopak zdůrazňují, že „prognostická činnost ve smyslu marxismu-leninismu je především vědecko-teoretickou činností“ [1: 25], prognóza „je nezczitelnou funkcí veškerých vědeckých znalostí“ [24: 71] a „*prognózy* (jako výpovědi nebo systémy výpovědi) jsou integrovanou součástí vědeckého poznání a produktem vědecké činnosti“ [15: 5]. V souladu s tím se pak prognózování definuje jako „proces tvorby vědeckých výpovědí o budoucnosti“ [32: 25], jako „vědecká diagnóza nejpravděpodobnějšího průběhu budoucích společenských, hospodářských, politických, kulturních a vědeckotechnických jevů, jejímž cílem je získat informační základ pro přijímání rozhodnutí směřujících k vědomému, účelnému utváření budoucnosti“ [4: 12–13] apod.

Smíšené stanovisko zaujímají V. G. Vinogradov a S. I. Gončaruk [31: 60], podle nichž: „Rozvoj poznání ukazuje, že funkce předvídání a prognózování je nezczitelnou součástí každé vědy. V důsledku praktických potřeb a reálných možností jejich uspokojení však dochází k vydělování problémů prognózování v relativně samostatnou oblast výzkumu. Tak vzniklo hydrologické, meteorologické, demografické a další prognózování. Tyto relativně samo-

statné oblasti představují uplatnění výsledků základních věd na řešení životně důležitých praktických problémů.“

Konečné řešení pojmových nejasností odvisí od dalšího vývoje prognózování a prognostiky, od hlubších pojmových studií a zřejmě i od jistých dohod.

Nelze například vyloučit, že bude přijato rozlišování mezi předvídáním v rámci věd (= vědecké předvídání) a jistým požadavkem odpovídajícím předvídání v praxi,³ a zejména řídicí praxi (= prognózování). Je pro to dostatek důvodů. K hlavním patří rozdíly v časovém záběru, důrazu na obecné, zvláštní a jedinečné a v úrovni vědeckosti.⁴

Nelze vyloučit ani opačné řešení – příklon ke ztotožnění pojmů vědecké předvídání a prognózování. Důvody pro to lze nalézt například v požadavku, aby i předvídání v rámci řízení bylo vědecké, v požadavku zvědečtování řízení, v postupném splývání předvídání v rámci věd a předvídání v rámci řízení atd.

V této stati – ve které (jak jsme již v úvodu naznačili) si klademe za úkol spíše upozornit na některé problémy v oblasti sociálního prognózování, než se pokoušet o jejich definitivní vyřešení a ve které se stěží vyhneme všem úskalím současného stavu – se (v souladu s analýzou provedenou dále v části 2a) přikláníme ke koncepci diferenciacie pojmů vědeckého předvídání a prognózování. *Prognózování* budeme pro potřeby dalšího výkladu pracovní chápát jako: *s praxí a především s řídicí praxí spojený systematický výzkum budoucího vývoje jevů a procesů a tvorba prognóz respektující a využívající, ale zároveň též konkretizující a doplňující poznatky, postupy, metody a prostředky soudobých věd.*⁵

Podle tohoto pojetí tedy prognózování čerpá poznatky, postupy atd. z věd, zatímco předvídání v rámci věd je zároveň vůči prognostickým procesům spojeným s řídicí praxí relativně vnější.

I takto pojaté prognózování by však mělo programově usilovat o co nejtěsnější vazby, a dokonce splývání s předvídáním

³ Pojem praxe zde chápeme v běžném, zúženém pojetí, nikoli ve filosofickém pojetí, které i teoretické myšlení považuje za jeden ze způsobů či momentů praktického bytí [34: 56].

⁴ Podrobněji k této problematice viz část 2a.

⁵ I takto vymezené prognózování by mohlo být ztotožňováno s pojmem vědecké předvídání. Nikoli však s vědeckým předvídáním ve smyslu předvídání

v rámci věd, ale ve smyslu podloženosti vědeckými poznatky, metodami atd. Pokud by se tak stalo, bylo by v zájmu srozumitelné komunikace potřebné vždy uvádět, zda máme na mysli „vědecké předvídání“ ve smyslu předvídání ve vědě nebo „vědecké předvídání“ ve smyslu podloženosti vědeckými poznatky, metodami atd.

v rámci věd. Jen touto cestou lze podstatně zvýšit stupeň spolehlivosti prognóz.

Prognózu, výsledek prognózování vymezujeme jako zdůvodněnou (a zejména poznatky věd zdůvodněnou) výpověď s relativně vysokým stupněm spolehlivosti⁶ o průběhu (výsledcích, důsledcích) budoucího vývoje sledovaných jevů a procesů.

Konečně pojem *prognostická činnost* budeme chápat jako označení pro soubor činností spojených s prognózováním včetně získávání výchozích údajů pro tvorbu prognóz, sledování rozsahu realizace prognóz apod.

b) Sociální prognózování

Ani vymezení *sociálního* (společenského)⁷ prognózování není jednotné. Někteří autoři dávají přednost úzkému, jiní širokému pojetí.

K prvé skupině autorů patří například V. G. Vinogradov a S. I. Gončaruk, kteří sociální prognózování chápou jako „odhalování budoucnosti ve vývoji takových stránek společenského života, jako jsou třídní vztahy a s jejich existencí spojené instituce typu státu, práva, politických stran atd.“ a také „prognózování politické ideologie, sociálních revolucí, národně osvobodovacích hnutí, forem společenského vědomí, kultury, rodiny, obyvatelstva, způsobu života atd.“ [31: 179].

V. G. Vinogradov a S. I. Gončaruk přitom sociální prognózování (socialnoje prognozirovanije) považují za jeden ze tří typů tzv. společenského prognózování (obščestvennoje prognozirovanije). Jako další typy uvádějí vědeckotechnické a ekonomické prognózování. Pojem „společenské prognózování“ tedy uplatňují jako souhrnné označení pro sociální, vědeckotechnické a ekonomické prognózování [31: 168].

Nadto ještě rozlišují tzv. sociologické prognózování (sociologičeskoje prognozirovanije), které vztahují k prognózování společnosti vcelku [31: 179].

Příkladným představitelem skupiny autorů, kteří preferují široké pojetí sociálního prognózování, je I. V. Bestužev-Lada. Tento autor vymezuje sociální prognózování jako „tvorbu prognóz spojených se všemi sociálními jevy bez výjimky, tj. se všemi aspekty životní činnosti lidské spo-

lečnosti“ a zahrnuje do něho problémy perspektiv „rozvoje sociálních aspektů vědy a techniky, ekonomiky, sociálních vztahů, demografických a etnických procesů. zdravotnictví a tělovýchovy, lidového vzdělání, výstavby měst, literatury a umění, státu a práva, vnitřní a zahraniční politiky států, mezinárodních vztahů, vojenství. dalšího ovládnutí země a kosmu“ [2: 114. 5].

Vně takto vymezeného sociálního prognózování zůstává značná část prognostické činnosti v oblasti přírodních, biologických a výlučně technických procesů (jako např. prognózování počasí, zemětřesení, průběhu nemoci a jiných procesů spontánního charakteru), i když výsledky těchto procesů je při sociálním prognózování mnohdy rovněž nutno brát v úvahu.

Dělicí čára mezi sociálním a ryze přírodním, biologickým a technickým prognózováním (i když obtížnost prvního je nesrovnatelně vyšší) ovšem může být, vzhledem k existenci četných a těsných vazeb mezi přírodními, biologickými, technickými a sociálními jevy a procesy, jen přibližná. Vzhledem k všeobecné souvislosti jevů a procesů je diferencujícím činitelem často jen stupeň bezprostřednosti vztahu prognózovaného jevu nebo procesu k životní činnosti lidské společnosti.

Lze zatím stěží určit, které pojetí převládne, protože obě pojetí mají jisté racionální jádro, přednosti a problémy.

Prvé úžeji navazuje na běžné chápání společenského vztahu jako uvědomělé a subjektivně definované závislosti mezi lidmi, zužuje téměř bezbřehý rámec širokého pojetí, zároveň však bezprostředně nepokrývá například ekonomickou oblast, a tedy ani takové základní objektivní společenské vztahy, jako jsou vztahy výrobní.

Druhé, široké pojetí lépe naznačuje šíři společenských vztahů lidské společnosti, vytváří lepší rámec pro postižení vysoké propojenosti, mnohonásobných souvislostí a interakcí vědy, techniky, ekonomiky, sociálních vztahů v úzkém slova smyslu, politiky, vojenství atd., avšak zároveň se střetává například s problémem propojování dílčích prognóz a odpovídajícího vědního protějšku, se stoupenci a „vykolikovaným“ územím vědeckotechnického pro-

⁶ Požadavek relativní spolehlivosti prognóz ovšem má, ač je v definicích prognóz běžný (viz [14: 19], [29: 13], [32: 21] aj.), zatím spíše charakter zaklínadla, protože (vyjma ex post) nejsme s to ani relativní spolehlivost prognóz spolehlivě určit.

Je však zřejmé, že čím více se prognóza může

opírat a opírá o poznatky věd, tím větší je její spolehlivost.

⁷ Pojmy „sociální“ a „společenské“ v této statii užíváme jako synonyma. Někteří autoři jim však přisuzují rozdílný smysl (viz dále).

gnózování, které dosáhlo, alespoň v některých směrech, jistého předstihu.

V této stati se (při vědomí otevřenosti problému a potřeby hlubších studií) přikláníme k širokému pojetí sociálního prognózování, tj. v dalším budeme uvažovat o struktuře a problémech oblasti vymezené širokým pojetím sociálního prognózování.

Pro okruh problematiky vymezené úzkým pojetím sociálního prognózování, pro výzkum perspektiv vývoje sociálních vztahů v užším slova smyslu, budeme užívat označení „sociologické prognózování“.

c) *Struktura sociálního prognózování*

Struktura sociálního prognózování je zatím dosti vzácným tématem prognostické literatury. Stručně se k ní vyjadřuje například H. D. Haustein, obsáhle, ale spíše nepřímě A. Bauer, W. Eichhorn, G. Kröber, H. Schulze, W. Segeth, K. D. Wüstneck.

H. D. Haustein [16: 17–18] spatřuje hlavní prvky struktury sociálního prognózování v prognóze vývoje obyvatelstva, v prognóze životních podmínek, v prognóze vědy a techniky, v hospodářské prognóze, v sociologicko-společenské prognóze, v prognóze plánování a řízení, v prognóze kultury a duchovního vývoje, v prognóze výchovy a ve společensko-politické prognóze; naznačuje základní síť vztahů mezi těmito prvky.

A. Bauer, W. Eichhorn, G. Kröber, H. Schulze, W. Segeth, K. D. Wüstneck [1: 152–153, 165] pojednávají o základních prvcích a vztazích sociálního prognózování nepřímě, cestou určování základních prvků a vztahů společenského systému rozvinuté socialistické společnosti. Za základní, dále dělitelné prvky (podsystemy) společenského systému rozvinuté socialistické společnosti považují: 1. ekonomický systém socialismu, 2. systém socialistické demokracie, 3. vzdělávací systém, 4. systém socialistické ideologie a její reálné účinnosti, 5. systém pracovních a životních podmínek a 6. systém obrany země. Vztahy mezi jednotlivými prvky (podsystemy) komplexního společenského systému se pak snaží vyjádřit formou jednoduchého kybernetického modelu.

Systémové přístupy ke struktuře sociálního prognózování jsou nesporně velkým příslibem. Zatím však obvykle postihují jen vybrané prvky a vztahy, nikoli všechny prvky a vztahy, zejména ne dialektiku vzájemných působení prvků a celého systému vůbec a při vývoji prvků a celku zvláště. Otevřeným problémem zůstává také hierarchizace prvků a vztahů struktury sociálního prognózování.

Většina autorů se zatím omezuje jen na výčet prvků sociálního prognózování. Obsáhlý výčet tohoto druhu nacházíme zejména u I. V. Bestuževa-Lady [2: 240–243, zkráceno], který velké množství možných směrů sociálního prognózování nejprve redukuje na pět základních dvojic:

1. vědeckotechnické prognózování (sociální aspekty perspektiv rozvoje vědy a techniky),

2. lékařsko-biologické prognózování (sociální aspekty perspektiv rozvoje zdravotnictví a tělovýchovy v nejširším smyslu slova),

3. sociálně ekonomické prognózování (perspektivy rozvoje sociálních vztahů a ekonomiky),

4. vojensko-politické prognózování (sociální aspekty perspektiv rozvoje vojenství, vnitřní a zahraniční politiky, mezinárodních vztahů),

5. geo-kosmické prognózování (sociální aspekty dalšího ovládnutí země a kosmu).

Úvod k těmto pěti dvojicím tvoří okruh problémů obecnějšího charakteru – filosoficko-metodologické problémy sociálního prognózování (gnoseologie a logika vědeckého předvídání, metodologie a metodika tvorby prognóz)⁸ a závěr okruh problémů spjatých se zvláštnostmi historického vývoje sociálního předvídání a prognózování. Všechny směry jsou pak dále podrobněji členěny.

Předností členění I. V. Bestuževa-Lady, které (obdobně jako výše naznačená členění H. D. Hausteina a kolektivu východoněmeckých autorů) spadá do kategorie členění prognózování a prognóz dle objektu, je přehlednost (důležitá zvláště pro pedagogické účely) a vazba na jednotlivé vědní disciplíny. Uvedené členění (i když lze mít výhrady například k řazení a označení ně-

⁸ Problematika naznačená v tomto problémovém okruhu však též značně přesahuje rámec sociálního prognózování a týká se všech (tj. i přírodních, biologických, technických) oblastí prognózování a

prognóz a nadto (při přijetí naší koncepce prognózování) i vědeckého předvídání. Obdobně částečně platí i pro poslední problémový okruh.

kterých podbodů) usnadňuje orientaci ve složité problematice sociálního prognózování a postupně hlubší pronikání do zvláštností jednotlivých směrů.

Problémem právě popisovaného členění je však to, že směry sociálního prognózování v něm uváděné jsou jistou abstrakcí. Sám I. V. Bestužev-Lada [2: 115–116] ostatně upozorňuje, že v praxi se různé směry sociálního prognózování zpravidla spojují do účelových skupin, v nichž se kterýkoli ze základních (a dokonce i dílčích) směrů může stát směrem hlavním a ostatní pomocnými.

K tvorbě těchto účelových skupin dochází proto, že sociální prognózování má v zásadě komplexní charakter; dnes již nelze sestavit prognózu žádného složitého sociálního jevu nebo procesu bez znalosti údajů z prognóz jiných sociálních jevů nebo procesů,⁹ které daný jev nebo proces ovlivňují.

Tím se ale opět dostáváme k problematice vztahů, k požadavku postihovat nejen prvky, ale též vztahy, nejen jednotlivé směry, ale též vztahy dílčích směrů v celku a k celku sociálního prognózování. Je to pochopitelné. Neexistuje žádná část reality a jí odpovídající směr prognózování, které by bylo možné považovat za izolované od ostatní reality a směrů prognózování. Svět je jednotný, celistvý, všechny jevy a procesy v něm navzájem souvisí. Pouze pro nesnadnost a v případě složitějších jevů a procesů dokonce pro nemožnost okamžitého komplexního, syntetického postižení všech jejích částí, stránek, vazeb a protikladů je jednotné rozdělováno a je prováděno předběžné analytické členění. To platí dvojnásobně v oblasti sociálního prognózování. Proto jsou i objekty prognóz i prognózování samo rozdělovány do dílčích částí. Jde však o to, aby dílčí směry sociálního prognózování, a zejména dílčí prognózy, byly alespoň následně spojeny do realitě odpovídajícího, logického a účelně uspořádaného komplexu.

Potřebu tohoto postupu zvláště zdůrazňuje kolektiv východoněmeckých autorů, podle něhož je nutné „v první řadě vypracovat řadu

jednotlivých dílčích prognóz společnosti“, což předpokládá dělbou práce, „zároveň však vzniká kvalitativně nový úkol shrnout dílčí prognózy do precizní celkové prognózy společnosti jako systému“ [1: 41–42]. Uvedený kolektiv přitom „upřesnění celkové prognózy socialistické společnosti, jejího propracování k celkové perspektivě v politické, ekonomické, technické, ideologické a kulturní oblasti“ považuje za jeden ze základních úkolů, který klade značné nároky na teoretickou a zvláště filosofickou práci [1: 47].

V členění I. V. Bestuževa-Lady postrádáme takové postižení prognostické problematiky společnosti jako komplexního, vnitřně diferencovaného objektu. Postrádáme v něm přístup, který V. G. Vinogradov a S. I. Gončaruk [31: 179] nazývají „sociologickým prognózováním“, jež chápou jako „celostní zachycení budoucího stavu společenského systému“.

Je ovšem otázkou, zda tato problematika příliš nepřekračuje rámec „řešení užších praktických úkolů“, tj. zda vůbec do problematiky prognózování (v našem vymezení) patří.¹⁰ A jestliže v této oblasti přichází v úvahu jak vědecké předvídaní, tak i prognózování, je ještě otázkou, nakolik je splnění úkolů „shrnutí dílčí prognózy do precizní celkové prognózy společnosti jako systému“ reálné. Je otázkou, zda celkovou prognózu budoucího vývoje společnosti lze chápat jako souhrn a tvořit ji cestou souhrnu dílčích prognóz a obdobně zda lze vědeckou předpověď budoucího vývoje společnosti chápat a tvořit cestou souhrnu dílčích vědeckých předpovědí. Kryje se tento postup s celostním přístupem? Lze vůbec dospět k celostnímu postižení budoucího stavu společenského systému jinak než pomocí té abstrakce a teoretické syntézy soudobých poznatků věd, jak je uplatňuje filosofie, dokud nedojde „k syntetickému spojení všech věd v jedinou, vnitřně diferencovanou vědu, což předvídal již Marx“ [19: 45]?

Například S. Grundmann [11: 55] vyslovuje (v rámci úvah o spolehlivosti prognóz) názor, že „nelze akceptovat předpoklad, že prognóza komplexního systému je souhrnem podobných prognóz, a proto tím jistější, čím více dílčích systémů jsme předtím analyzovali. Naopak, čím více faktorů budeme počítat, tím

⁹ A protože naopak ani tyto prognózy mnohdy nžde – vzhledem k vzájemnému působení jevů a procesů – utvořit bez znalosti prognóz, které sestavujeme, musíme ke konečné prognóze dospět cestou postupné kombinace prohlubujících se prognostických poznatků.

¹⁰ Citace z knihy východoněmeckých autorů nebo

V. G. Vinogradova a S. I. Gončaruka v tomto případě není argumentem, neboť – jak z kontextu jejich výkladu vyplývá – ztotožňují prognózování s vědeckým předvídaním.

Činí tak ale i I. V. Bestužev-Lada, a proto by v každém případě uvedená problematika do jeho struktury sociálního prognózování patřila.

více nejistoty se nakupí. Můžeme se pustit do práce sebedůvěrněji, přece ani zdaleka z předpovědi o budoucnosti domácnosti, řemesla, elektrotechniky, pěstování drůbeže atd. nevyplývá zákonitost přechodu lidstva k socialismu.“ I S. Grundmann přitom zdůrazňuje význam předvídání celospolečenského vývoje. Vědecké předpovědi tohoto druhu však považuje za primární a dílčí prognózy za sekundární. Je to patrné z pokračování právě uvedené citace: „Když však naopak tento cíl vzešel ze studia vývoje výrobního způsobu, jsme s to lépe posoudit budoucnost řemesla a chovu drůbeže. Tak prognostická činnost s velkou důsledností nutí k vědecké předpovědi celospolečenského vývoje. Teprve z toho mohou být odvozeny vědecky zdůvodněné cíle lidského jednání.“

V každém případě je nesporné, že metodologickým základem *vědeckého celospolečenského předvídání* může být jen marxistická filosofie, a zejména historický materialismus. Jak zdůrazňuje M. N. Rutkevič [25: 12]: „Aby sociální prognózy byly realistické, musí vzájemně souviset, a aby sociální prognózování úspěšně plnilo svoji společenskou roli, musí mít *komplexní* charakter, chápat společnost jako systém, a to systém v rozvoji. Proto je tedy metodologickým základem vědeckého předvídání v sociální oblasti, včetně prognózování a plánování, nejen filosofie, ale i *sociologie*.“ Podle M. N. Rutkeviče právě „na úrovni *obecné sociologické teorie* může být získána „globální“ prognóza „obrazu života“, která má kolosální metodologický význam, neboť jen na jejím základě lze spojit v jeden celek dílčí, rozsahem skromnější prognózy rozvoje jednotlivých stránek života společnosti“ [25: 15].

Stejně nesporné je, že zároveň s diferenciací *prognózování* je třeba usilovat o integraci jeho jednotlivých směrů. Podle D. M. Gvišianiho a V. A. Lisičkina [12: 12] se to již děje: „Současné s prohlubujícím se zpracováváním prognóz sociálního a ekonomického vývoje probíhá diferenciací jejich různých směrů, v první řadě ve vědě a technice... Současné se však uplatňuje i opačná tendence — integrace všech vědeckých, technických a ekonomických prognóz, vyplývající z potřeby získat celkový ekonomický a sociální obraz budoucnosti. I ty nehlubší technologické prognózy by byly bez organického spojení s problémy sociálního vývoje jednostranné a neúplné.“

Potřebu solidní struktury sociálního pro-

gnózování a prognóz zvláště naléhavě po-
ciťují řídící pracovníci, a zejména řídící pracovníci na úrovni celospolečenského řízení. To se týká nejen členění sociálního prognózování a prognóz podle objektu, ale též dalších typů členění (uplatňovaných zejména při řízení), jako například členění podle:

- stupně komplexnosti (tzv. *globální*, například agregátní, strukturální a průřezové, a *dílčí*, například územní, odvětvové, podnikové prognózování a prognózy) [21: 77—82];

- oblasti nebo organizačního stupně (tzv. místní, krajské, celospolečenské, mezinárodní a celosvětové prognózování a prognózy; nebo prognózování a prognózy útvarů, institucí, oborů, odvětví a celostátní [zčásti podle 14: 24—25];

- časového horizontu (tzv. vědecko-úto-
pické, dlouhodobé, střednědobé a krátko-
dobé prognózování a prognózy) [32: 9];

- východiska (tzv. výzkumné a cílové, normativní prognózování a prognózy) [např. 31: 53—59, 167] aj.¹¹

Kromě ujasňování prvků a vztahů v rámci jednotlivých druhů členění je žádoucí ujasňovat i vztahy mezi různými druhy členění a prvky těchto členění.

Příklad: Mají pojmy krátkodobý, střednědobý a dlouhodobý, spojované u vědeckotechnického prognózování s časovými horizonty do pěti let, do deseti let a do dvaceti let [32: 9], nebo dokonce s intervaly 15—20, 40—45, 100 a více let [5: 15—17], stejný smysl například u ekonomického prognózování? Mají mít stejný smysl prvky vycházející z časového horizontu například u podniku a celé společnosti, tj. u různých prvků členění vycházejícího z organizačního stupně? Má například cílové (normativní) prognózování stejnou závažnost při řízení institucí i celé společnosti?

Pokusy o hlubší teoretickou orientaci v prvcích a vztazích sociálního prognózování a o tvorbu jeho komplexních struktur jsou nesporně teprve před námi. Neobejdou se zřejmě bez uplatnění systémového přístupu a metod modelování a bez úzkého sepětí s řídicí praxí, pro kterou je ujasňování vazeb mezi jednotlivými druhy prognóz zvláště aktuální.

2. Vědecké základy sociálního prognózování

Součástí každé vědy je vědecké předvídání. Platí to i pro marxismus-leninismus

¹¹ S. M. Jampolskij, F. M. Chiljuk, V. A. Lisičkin [17: 27—36] uvádějí 18 druhů možných členění. A

to prý se ještě omezují na klasifikace prognóz podle nejdůležitějších kritérií.

a jeho tři součásti. Marxismus-leninismus je nejobecnějším teoretickým, metodologickým a světonázorovým základem a rámcem sociálního prognózování. Specifickým základem sociálního prognózování pak jsou, podle konkrétní oblasti prognózování, teorie a metodologie příslušných dílčích společenských věd. Nadto, alespoň podle některých autorů, se formuje nová vědní disciplína zabývající se metodologií prognózování — prognostika.

Vzhledem k tomu, že problematice marxismu-leninismu jako teoretickému, metodologickému a světonázorovému základu prognózování je věnována zvláštní stať tohoto čísla Sociologického časopisu, v této stati se omezujeme jen na druhý a třetí problémový okruh.

a) Teorie a metodologie dílčích společenských věd jako specifický základ pro odpovídající směry sociálního prognózování

Věda je poznávací činností, jejíž výsledky jsou získávány uplatněním vědecké metody (resp. vědeckých metod) a jsou zpravidla literárně zaznamenávány ve formě otevřených soustav poznatků (faktických poznatků, teorií, hypotéz) [34: 94].

Funkcí vědy, jednotlivých vědeckých disciplín a vědeckých teorií je kromě jiného: popisovat, systemizovat, informovat, vysvětlovat a předvídat [zčásti dle 23: 202].

Předvídaní (predikční funkce) je organickou součástí každé vědy, tedy i společenských věd. Předvídaní je „nezbytným článkem vědeckého poznání podmíněným dialektickým charakterem objektivní reality a jejím odrazem v lidském vědomí. Postižení budoucího je vlastní každé vědě na dostatečně vysoké úrovni rozvoje. Předvídaní je v zásadě jednou z hlavních funkcí a úkolů vědeckého výzkumu, ať je jeho předmět jakýkoli“ [30: 14—15]. „Věda je nejen schopna předvídat budoucnost, ale

ani bez takového předvídaní není možná. Jestliže se neomezuje na shromažďování faktů, ale objasňuje je, odhaluje zákonitou spojitost jevů, slouží jako nástroj praktické činnosti, nemůže v sobě nezahrnovat předvídaní“ [10: 17].

V tomto ohledu se autoři ze socialistických zemí shodují. Někteří však pro předvídaní v rámci vědy uplatňují pojmy „prognózování“ nebo „tvorba prognóz“. „Existují mnohá určení vědy, jedno je však zřejmé a podstatné: cíl a existenční oprávnění vědy tkví v tvorbě prognóz. V každé vědecké teorii je ne-li výslovně, tedy mlčky obsažena výpověď o možných nebo pravděpodobných událostech budoucnosti,“ píše např. S. Grundmann [11: 40]. „Jako důsledek rychlého rozvoje vědy byla stále víc uznávána praktická cena predikčních funkcí vědeckých teorií. V současné době se prognóza stává organickou součástí každé teorie,“ píší D. M. Gvišiani a V. A. Lisičkin [12: 23].

Nesporné je, že prognózování se váže k celé škále funkcí vědy, zvláště těsně pak přirozeně k funkci věd předvídat. Bez poznatků věd, a zejména předpovědí získaných v rámci věd, by nebylo ani prognózování, tj. předvídaní v praxi, včetně řídicí praxe, by nemohlo překročit rámec empirických předpovědí. Také základní rysy logické struktury předvídaní v rámci věd a prognózování jsou shodné. A lze dokonce říci, že vazba mezi prognózováním a předvídaním v rámci věd nezřídka přesahuje rámec přebírání poznatků, postupů, metod a prostředků z věd. Mnohé soudobé prognostické problémy řídicí praxe jsou tak složité, že je nelze řešit jinak než s plným využitím teorie odpovídající vědy, nebo dokonce na půdě dané vědy.¹²

V souladu s tím někteří autoři považují jednotlivé směry sociálního prognózování

¹² Vývoj prognózování u nás však s tím — alespoň v šedesátých letech — mnohdy příliš nekoreloval. S nevelkou nádsázkou lze toto období dokonce charakterizovat jako období významného odtržení stoupců prognostiky a prognózování od teorií marxistických společenských věd a jako období opojení prognostickými metodami, a to ještě — vzhledem ke složitosti a dialektice vztahů objektivní společenské reality — poměrně jednoduchými.

Jisté odtržení prognostických metod od teorií společenských věd ovšem přetrvává a je podmíněno objektivně. Stěží lze zatím při řízení včas a s přijatelnou ekonomičností — a to jsou klíčové požadavky řízení — pro každý dílčí prognózovaný jev nebo proces najít (i vzhledem k dosti značným poznatkovým mezerám věd), nebo dokonce vytvořit odpovídající, a tedy vědeckou teorii jejich vývoje; teorii přesné a všestranně navazující na obecnější teorie,

včetně nejobecnější teorie — marxismu-leninismu. Proto dostává příležitost matice křížových interakcí, morfologická analýza apod., nejčastěji však extrapolace a expertiza (mnohdy dokonce příležitost výlučnou). Je to samozřejmě přístup náhradní (i když lepší než pouze empirický, zkušenostní), nikoli plně vědecký. (Ale i proto má, alespoň zatím, rozlišování vědeckého předvídaní a prognózování jistou logiku.)

Za prohřešky proti vědeckosti se ovšem platí. A je-li ještě subjektivně zvlečen význam a samostatnost prognostických metod, tak jak se stalo v šedesátých letech, může být cena dosti vysoká. Dialektickou metodu a teorie je totiž dáno, že stejně vzniká teorie vývoje daného jevu nebo procesu — např. v podobě extrapolací křivky — mnohdy je to však teorie neslučitelná s širšími vědeckými teoriemi a neodpovídající skutečnému budoucímu vývoji.

přímo za součást odpovídajících věd. Tak například I. V. Bestužev-Lada [2: 102] říká: „Jestliže mluvíme o budoucnosti vědy a techniky, prognózy v této oblasti jsou organickou součástí vědy o vědě a technických věd. Jestliže máme na mysli budoucnost ekonomiky a sociálních vztahů, pak je to oblast činnosti ekonomických věd a sociologie. Jestliže jde o perspektivy ovládnutí země a kosmu, je to záležitost specialistů geografických, geologicko-minerologických a fyzikálně matematických věd atd.“

Jisté shodné rysy předvídaní v rámci věd a v rámci řízení a zejména pokračující reorientace věd od ryze poznávacích a obecně teoretických cílů k bezprostřednímu řešení konkrétních praktických úkolů a potřeby úzkého sepětí a splývání vědy a praxe, jakož i předvídaní v rámci věd a v rámci řízení (vzhledem k tomu, že spolehlivé předvídaní je možné jen na základě znalosti zákonitostí vývoje reálného světa, a ty odhaluje především věda) mluví ve prospěch této koncepce. Některé důležité rozdíly předvídaní při řízení a v rámci věd však naopak mluví proti ní.

K těmto rozdílům patří zejména: rozdíly v časovém záběru, v důrazu na obecné, zvláštní a jedinečné (jednotlivé) a v úrovni vědeckosti.

Pokud jde o *časový záběr*: zatímco předvídaní v rámci řízení se vyhraněně orientuje k budoucnosti, k budoucímu vývoji, předvídaní v rámci věd se orientuje šířeji – k odhalování dosud neznámého, a tedy jak k budoucnosti (což někteří autoři [1: 58–62], [33: 58–62] označují jako prognózování), tak k přítomnosti a minulosti (což někteří autoři [1: 58–62], [33: 58–62] označují jako retrognózování).

Pokud jde o *úroveň důrazu na obecné, zvláštní a jedinečné (jednotlivé)*: zatímco při předvídaní v rámci věd se od zvláštního a zejména jedinečného mnohdy abstrahuje, při předvídaní v rámci řízení je žádoucí ke zvláštnímu a jedinečnému rozsáhle přihlížet. „S prognózováním máme co dělat, když je třeba pravidelně na základě výchozích poznatků, které máme k dispozici, s větší nebo menší přesností předpovídat, zda nastanou nebo nenastanou jedinečné události (celkem vzato se opakující).“ říká sovětská Filosofická encyklopedie [9: 350]. V souladu s přihlížením ke zvláštnímu a jedinečnému pak také

prognózování poskytuje úplnější a přesnější obraz budoucí reality než vědecké předvídaní: „... k tomu, aby se vědecké předvídaní ve svém obecném smyslu stalo konkrétním a podrobným programem činnosti, nutně musí nalézt své pokračování v *prognózování a plánování*. V těchto formách se předbíhající odraz reality ukazuje přesnější a těsněji spjatý s praxí,“ píše M. N. Rutkevič [25: 8].

Je to dáno tím, že prognózování usiluje o postižení konkrétní, jedinečné budoucnosti, ve které budou působit nejen zákonitosti postihované určitou vědou, ale kde se určitým způsobem, ve zvláštních a jedinečných kombinacích a syntézách, protnou rozmanité zákonitosti, kde dojde k jedinečnému souběhu okolností a podmínek. Tuto okolnost, typickou právě pro řízení, naznačuje i A. M. Rumjancev [24: 73–74], který (při označení vědeckých předpovědí vyslovených zakladateli vědeckého komunismu jako „teoretické sociální prognózy“) o praxi řízení v Sovětském Svazu ve dvacátých letech píše: „... plánování určitých sociálních změn ve struktuře sovětské společnosti se neopíralo jen o prognózy čistě teoretického charakteru, ale i o prognózování konkrétně historické, které bere v úvahu celou složitost reálné situace a v souladu s tím dovoluje správně zvolit prvořadý úkol...“

Je ovšem pochopitelné, že prognózování musí respektovat dialektickou jednotu obecného a zvláštního, neboť, jak zdůrazňuje R. A. Fesenko [7: 8], „obecné a zvláštní zkoumané izolovaně jsou neúplné. Jen jejich dialektická jednota dává úplný obraz reality. A jen při zachování této jednoty při výzkumu lze počítat s jeho efektivností.“

Pokud jde o *úroveň vědeckosti*: I pracovníci, kteří při předvídaní v rámci řízení vycházejí z poznatků věd a usilují o vědeckost tohoto předvídaní, se zároveň střetávají s četnými prognostickými mezerami věd (a musí je překonávat), s neexistencí vědeckých metod pro kombinaci prognostických poznatků různých věd (a musí je suplovat), s nutností konkretizace, aplikace obecných zákonitostí a zobecnění na konkrétní případy apod. I pracovníci, kteří při předvídaní v rámci řízení usilují o maximální vědeckost a využívají a respektují poznatky a požadavky věd, současně a nevyhnutelně – alespoň zatím – též poznatky a požadavky věd překračují a neobejdou se bez pomoci zjednodušených přístupů a metod, a dokonce empirických zkušeností a prvků umění.

Právě uvedené se v jisté míře promítá i v logické struktuře prognostické činnosti. Logickou strukturu předvídaní v rámci věd lze reprodukovat jako přeměnu „závěrů z vý-

pořadí o zákonitostech (Z) a výpovědi o podmínkách procesu (P) ve výpověď o neznámém (N): $Z \wedge A \rightarrow N$ [1: 22].

Základní požadavky této struktury: Znalost zákonitosti a znalost podmínek sice rámcově platí i pro předvídaní při řízení (prognózování). Ve skutečnosti však — vzhledem k tomu, že při předvídaní v rámci řízení musíme např. překonávat četné mezery v prognostických poznatcích a vazbách věd — logické schéma tvorby prognóz má spíše podobu [5: 17–18]: $(Z < H \vee F) \rightarrow P$, kde Z = souhrn představ o zákonitostech a tendencích vývoje objektu prognózování, H = souhrn vědeckých hypotéz a konkrétních myšlenek o budoucích možnostech rozvoje objektu a jeho rozmanitých vazbách, F = souhrn představ o faktorech, které určují potřebu rozvoje objektů, a o podmínkách, které stimulují, nebo brzdí jeho rozvoj, P = prognózní závěry a předpoklady podmíněné uvedenými logickými předpoklady.

Právě toto, k budoucnosti a konkrétním jevům a procesům vztažené předvídaní v rámci řízení lze nazvat prognózováním. Z hlediska vědeckosti bychom ho mohli chápat jako poslední etapu na cestě od nevědeckého k vědeckému předvídaní při řízení. Etapu, ve které nás potřeby řízení nutí účinně se vyrovnat s budoucností, avšak nelze tak ještě vždy a plně učinit na úrovni vědy.

Které pojetí je správné? Které převládne? To zřejmě odvisí od dalšího vývoje předvídaní v rámci řízení, od dalšího vývoje prognostiky (viz dále), od hlubších analýz pojmů a možná i od jistých dohod.

V této stati se — zejména s přihlédnutím ke specifické soudobé etapě vývoje předvídaní (úzkému sepětí s potřebami praxe a zejména řídicí praxe a zárodečného stavu opravdového vědeckého předvídaní při řízení i zárodečného stavu prognostiky) — přikláníme k poslední koncepci. V souladu s tím také rozlišujeme pojmy vědecké předvídaní a prognózování. *Vědecké předvídaní* ztotožňujeme s předvídaním v rámci věd (a obdobně vědeckou předpověď s předpovědí, která byla získána jako výsledek vědecké teorie a v rámci

této teorie) a *prognózování* ztotožňujeme s tím předvídaním v praxi, a především řídicí praxi, které má podobu systematického výzkumu budoucího vývoje jevů a procesů a využívá a respektuje, ale zároveň konkretizuje a doplňuje poznatky soudobých věd (podrobněji viz definice výše v části 1a).

Takto vymezené prognózování čerpá poznatky z vědy a z předvídaní v rámci vědy, někdy s ním splývá, avšak není s ním zatím totožné. Teorie a metodologie dílčích společenských věd tedy považujeme za *specifický základ* (obecným základem jsou teoretické, metodologické a světónázorové přístupy marxismu-leninismu) pro příslušné směry sociálního prognózování.

Tato teze ovšem také znamená, že je stěží možné v dané dílčí oblasti úspěšně prognózovat, jestliže neznáme a nevyužíváme teorii, metodologii a předpovědi odpovídajících věd.¹³

Problém je však v tom, že při řešení praktických prognostických úkolů, a zejména v rámci řízení a na vyšších organizačních úrovních řízení, se obvykle střetáváme a musíme vypořádat s komplexy vztahů, zákonitostí a podmínek, které spadají pod různé vědy. Střetáváme se s problémem integrace dílčích poznatků i mezer poznatků jednotlivých věd vůbec a k budoucnosti vztaženým poznatkům a mezerám poznatků zvláště.

Rámcově zajišťuje integraci poznatků dílčích věd metodologicky i věcně marxismus-leninismus a hlavně marxistická filosofie. „Vědecká filosofie hraje roli zpevňujícího základu ve všech oborech lidského vědění. Proniká jimi jako společná dřevěná tkáň, dává jim obecný základ – v podobě vědeckého světového názoru a vědecké metody – a pomáhá provést teoretickou syntézu veškerého soudobého poznání“ [19: 45]. Problém je však v tom, že pro potřeby praktického, k budoucnosti

¹³ Pokud někdo tvrdí, že dokáže odhalit budoucí vývoj v jisté oblasti zvůnějšku, bez znalosti poznatků odpovídajících věd, bez pronikání od jevu k podstatě, bez pomoci pracovníků příslušných věd, případně dokonce lépe a rychleji než oni, je to šarlatán, nikoli „prognostik“.¹⁴

Jak však naopak označit některé vědce, kteří na „prognostiku“ pohlížejí jako na pracovníky, kteří se nebudou plést do jejich oboru, ale zároveň budou řešit dosud nezvládnuté prognostické problémy jejich oboru?

¹⁴ Profil a náplň práce „prognostiků“, ať se lze s tímto označením setkat stále častěji, jsou zatím značně mlhavé.

Někteří autoři, jako např. T. Timofeev a E. Fadejev [30: 15. pozn. 1], o „prognosticích“ uvažují jako o specialistech pro otázky předvídaní v rámci jednotlivých věd. Jiní autoři, jako např. O. Sulc o „prognostikovi“ uvažují jako profesí spojené s prognostikou (jako zvláštním oborem, který se zabývá „zákonitostmi, metodami a organizací předvídaní...“) [27: 14].

Podrobnější rozbor stanovisek obou směrů, stejně jako podrobnější rozbor různých koncepcí „prognostika“ v rámci druhého směru (vzhledem k různým koncepcím prognostiky) přesahuje rámec orientace této stati.

orientovaného plánovitého společenského řízení je filosofická teoretická syntéza veškerého dosavadního poznání, integrace poznatků ve filosofické rovině — i když je a vždy bude rozhodující a jedinou vrcholovou integrací poznatků — dosti obecná. Řídící pracovníci, a zejména plánovači, zápolí s propojováním zcela konkrétních údajů. Vytvoří filosofie základnu pro toto propojování? Nebo to budou jednotlivé vědy? Je východisko v mezivědní týmové spolupráci? Nebo dokonce vznikne další věda o metodách tvorby a syntézy dílčích předpovědí?

b) Prognostika

Četní autoři (viz [2: 103], [5: 18], [25: 11], [29: 40], [30: 16], [31: 60] aj.) prognostické literatury v socialistických zemích, včetně autorů, kteří prognózování a prognózy pokládají za funkci věd, shodně píší o soudobém osamostatňování prognostické činnosti jako zvláštního směru výzkumů a o formování nového odvětví vědy — prognostiky.

Definují ji jako „vědu o zákonech a metodách prognózování“ [25: 11], „vědeckou disciplínu, která zkoumá obecné principy metodiky konstrukce prognóz rozvoje objektů libovolné povahy a zákonitosti procesu jejich vypracování [12: 24], „metodologickou disciplínu“, která „rozvíjí teoretické principy a postupy prognózování, univerzálně uplatnitelné ve většině společenskovědních, přírodovědeckých a technických oborů“ [28: 3].

Někteří autoři přitom přímo v definici zdůrazňují, že prognostiku chápou jako vědu o „vědeckém předvídaní“, nebo že prognózování chápou především jako předvídaní v rámci věd. R. A. Fesenko [7: 12, 13] například píše: „Propracovávání obecné prognostiky jako vědy o vědeckém předvídaní, jako vědy, která zkoumá zákony tvorby prognóz, dovoluje postavit praxi prognózování na vědecký základ a zlepšit kvalitu prognóz... Prognostika jako komplexní věda se na jedné straně opírá o metody prognózování různých věd, na druhé straně je spojena s vědami tím, že jim poskytuje metody prognózování.“

U T. Timofejeva a E. Fadějeva [30: 16] se setkáváme s názorem, že vzniká jednak tzv. obecná prognostika a jednak tzv. sociální prognostika. Jiní autoři ([8: 10], [17: 23–24]) uvažují o ještě, větším souboru prognostik — vedle obecné prognostiky ještě o vědeckotechnické prognostice, ekonomické prognostice, sociologické (so-

ciální) prognostice apod. — přičemž všem těmto prognostikám přisuzují metodologický charakter.

Nacházíme však i jiná pojetí prognostiky. Podle I. V. Bestuževa-Lady [3: 215]: „Před našimi zraky se rozpracovává teorie prognózování. vytváří se prognostika — věda o zákonech, metodách, způsobech prognózování. Zároveň s tím se stále zjevněji projevuje nezbytnost korelace, integrace prognóz vypracovávaných jednotlivými vědami (poněvadž prognóza je imanentní funkci každé z nich). Vytváří se složitý komplex vědních disciplín, který zahrnuje obecnou prognostiku, vědeckotechnickou prognostiku (jako součást vědy o vědě a odpovídajících technických věd), ekonomickou prognostiku (jako součást ekonomiky), sociologickou prognostiku (jako součást sociologie), vojenskou a politickou prognostiku (jako součást odpovídajících vojenských a politických věd), geografickou prognostiku (jako součást geografie) atd. Tento komplex se někdy nazývá rovněž prognostikou a jindy — na rozdíl od prognostiky ve vlastním slova smyslu — futurologii.“ Obdobně H. D. Haustein [16: 24, pozn. 1] chápe prognostiku nejen jako vědu metodologickou, ale také obsahovou — rozumí jí též „souhrn prací rozličných vědních oborů a okruhů činnosti zaměřených na zkoumání budoucnosti“.

Odtud je již jen krok k pojetí prognostiky jako „vědy o budoucnosti“. Setkáváme se s ním u G. M. Dobrova [5: 18, 9], který sice nejprve odkazuje na definici prognostiky D. M. Gvišianiho a V. A. Lisičkina, sám pak prognostiku vymezuje jako „teoretickou základnu vědeckého výzkumu budoucnosti“ a pro kapitolu pojednávající o prognostice dokonce volí název „věda o budoucnosti“.

Která z výše uvedených koncepcí prognostiky je správná? Ke které koncepci se budoucí vývoj přikloní? Nepřicházejí v úvahu ještě jiné koncepce? Pokusme se o letmou předběžnou analýzu těchto otázek.

V socialistických zemích je nejčastěji přijímáno pojetí prognostiky jako metodologické disciplíny, tj. jako vědy o zákonitostech a metodách prognózování nebo vědeckého předvídaní. Předností této koncepce je výrazné odlišení od futurologických ambic „vědy o budoucnosti“.

U G. M. Dobrova sice futurologická koncepce je do jisté míry přijímána,¹⁵ jiní autoři však koncepci futurologie i prognostiky jako vědy o budoucnosti odmítají.

T. Timofejev a E. Fadějev [30: 15–16] například píší: „...předpovídání budoucího nevyhnutelně předchází výzkum přítomného, neboť právě v něm jsou přítomny zárodky nebo předpoklady budoucího. Poznání dnešního stavu a poznání zítřejších osudů kteréhokoli objektu (včetně společnosti vcelku) je těsně spjato a tvoří v podstatě dvě stadia a zároveň dvě stránky jediného procesu probíhajícího v mezích odpovídající vědy nebo komplexu věd. Umělé rozdělení tohoto procesu na oddělené části by znemožnilo skutečné vědecké předvídání budoucnosti. Ale právě k takovému rozdělení vede přání futurologů vytvořit zvláštní vědu o budoucnosti.

Při podobném přístupu se věda o společnosti (jakož i každé její odvětví) fakticky omezuje jen na hotovou skutečnost a funkce a úkoly postižení budoucího se předávají futurologii. To zvětšuje možnost (a zesiluje pokušení vyvolané třídními zájmy buržoazie) subjektivní libovůle v sociálním prognózování, pseudovědeckého konstruování obrazů budoucnosti, které jsou sympatické jejich autorům a zákazníkům, ale ignorují objektivní údaje soudobé vědy...

Zavrhující futurologii jako zvláštní samostatnou vědu o budoucnosti, sovětští vědečtí pracovníci rozšiřují a prohlubují studium specifických zvláštností a zákonitostí vlastního procesu předvídání... Tak fakticky nyní nevzniká věda o budoucnosti, ale objevují se výzkumy o způsobech a prostředcích poznávání budoucnosti, což vůbec není jedno a totéž.“

Ztotožňujeme se s odmítnutím futurologie i prognostiky jako vědy o budoucnosti. I koncepce prognostiky jako vědy o zákonitostech a metodách prognózování a vědeckého předvídání však v nás vyvolává jisté otázky, jako: Lze již to, co dosud v oblasti zákonitostí a metod prognózování a vědeckého předvídání známe, označit jako vědu? Nejsou poznatky o zákonitostech a metodách prognózování ještě

příliš primitivní? Není prognózování a prognostika zatím spíše jistým pokusem o překlenutí mělčiny znalostí opravdových vědeckých zákonitostí a vědeckých metod předvídání?

Zatím máme značné pochybnosti o prognostice jako o vědě již existující. Zatím lze podle našeho názoru stěží obhájit více, než že vědecká disciplína o způsobech a metodách prognózování – prognostika – se teprve rodí [20: 298]. Pokud jde o teorii této vědy, je možné spolu s I. V. Bestuževem-Ladou [2: 103] konstatovat: „Dosud je ještě obtížné říci cokoli nesporného o takové teorii vcelku. Jasně je jen to, že k jejímu vytvoření je nutné z pozic marxistické metodologie zkoumat celý komplex otázek vědeckého předvídání – od jasné představy o mechanismu předvídajícího odrazu reality v lidském mozku po zdůvodnění způsobu verifikace (určení stupně spolehlivosti, reálnosti) prognóz.“

V rámci prognostiky se jistě rozšířila a zdokonalila například škála metod prognózování vývoje dílčích jevů. Zatím však neexistují právě nejpotřebnější metody – metody, které by umožňovaly nemechanické spojování vědeckých předpovědí a prognóz vypracovaných v rámci jednotlivých věd a oblastí prognózování.¹⁶ Supluje je týmová spolupráce pracovníků různých věd a oblastí prognózování, kterou (při veškeré účtce k obrovskému a dosud jinými formami nezastupitelnému přínosu) však asi stěží lze označit za vědeckou metodu kombinace prognóz a specifickou metodu prognostiky.

Naše nejistota o úrovni vědeckosti se ještě prohlubuje u speciálních prognostik. „Předností“ koncepce existence mnoha speciálních prognostik jistě je, že by – vzhledem k současnému počtu „prognostiků“ – téměř každý náš „prognostik“ mohl mít svoji vlastní vědu. Podstatné je však to, že „i přes dosti zřetelné načrtnutí dílčích směrů prognózování (vědeckotechnický, ekonomický, sociální) – se tyto směry zatím definitivně nezformovaly do autonomních částí a není dosud jasná představa o funkcích prognostiky (jak obecné, tak i dílčí)“ [8: 10].

¹⁵ Ještě rozsáhlejšího přijetí však futurologická koncepce získala u mnoha našich autorů, zejména kolem roku 1968.

¹⁶ Bude však vůbec někdy možné propojit k budoucnosti vztažené poznatky různých věd a prognostické poznatky různých směrů prognózování jen pomocí metody (metod)? Obejdeme se bez teo-

rie – teorie syntézy poznatků dílčích věd a dílčích prognóz? A bude možné tuto teorii vytvořit dříve, než dojde „k syntetickému propojení všech věd v jedinou vnitřně diferencovanou vědu“ (viz výše, část 1a)? A vznikne-li jistá metoda pro syntézu vědeckých předpovědí a prognóz, bude něčím více než nepřilíhivou náhražkou teorie?

Koncepce prognostiky jako vědy o zákonitostech a metodách prognózování a vědeckého předvídání v nás však vyvolává ještě další otázky: Nebylo by lépe ponechat (samozřejmě při zachování úzkých vazeb případné zvláštní prognostické vědy — prognostiky — s uvedenými disciplínami a při využívání jejich poznatků v prognostice a v prognózování) zkoumání zákonitosti a metod předvídání v rámci věd spíše filosofii (zkoumající „obecné zákonitosti vědeckého poznání, obecné cesty jeho pohybu k postizení pravdy a jejímu praktickému využití“ a zdůvodňující „obecnou metodu poznání, kterou operují všechny vědy, jež dosáhly takové úrovně, jaká odpovídá dané historické epoše“ [19: 44, 45]) a marxistické metodologii vědy (označované též někdy jako „věda o vědě“ nebo „teorie a ekonomika vědy“)?¹⁷ Jde přece o výzkum jedné z funkcí vědy, který má, tak jako výzkum funkcí teorie, charakter logicko-metodologického výzkumu [23: 218].

Někteří autoři však jsou zjevně jiného názoru. R. A. Fesenko [8: 10–11] například píše: „Poněvadž poznávání budoucnosti se podřizuje obecným zákonům poznání a logiky vědeckého výzkumu, zmocňuje se obecná prognostika kategorií, které odrážejí stránky a formy procesu poznání od jedinečného k obecnému, a jejich vzájemnou vazbu, kategorií kvality a kvantity objektu prognózy, příčinně-následkové závislosti obsahu a formy, nutnosti odhalení zákona.“

Nedává i koncepcí prognostiky jako metodologické disciplíny prostor pro různá pojetí? Nebylo by vhodnější chápat a formovat prognostiku nikoli jako ryze teoretickou vědu, ale spíše jako aplikovanou disciplínu (teorii) obdobného charakteru, jako je věda o plánování (teorie plánování) nebo věda o organizaci (teorie organizace)?

Koncepce prognostiky jako metodologické disciplíny je, jak alespoň zdůrazňují například V. A. Lisičkin [20: 302] nebo

S. M. Jampolskij, F. M. Chiljuk, V. A. Lisičkin [17: 22], koncepcí prognostiky jako metavědy, metateorie.

Takto pojatá prognostika¹⁸ se ovšem poněkud míjí se specifikou současných požadavků kladených na prognostickou činnost a vyvolává dodatky, jaké nacházíme například v definici I. V. Bestuževa-Lady nebo H. D. Hausteina. Jde především o takové požadavky, jako jsou: těsné sepětí s potřebami praxe, a především řídicí praxe¹⁹ a komplexnost.

Předvídání je úzce spjato s řízením vůbec a s potřebami socialistického plánovitého, perspektivního řízení a řízení v období nastupující vědeckotechnické revoluce zvláště.

Nikoli náhodou tedy již jeden z prvních pokusů o teoretickou koncepci řízení určuje předvídání jako funkci řízení [6: 57]. Nikoli náhodou se výzkumy v oblasti prognózování v Sovětském svazu rozvíjejí již ve dvacátých letech [8: 3]. A nikoli náhodou se šedesátá léta označují jako nástup do nové etapy ve vývoji předvídání.

I. V. Bestužev-Lada [3: 215] například píše: „Nyní je možné s jistotou konstatovat, že v polovině šedesátých let (orientačně v letech 1964–1966) prognózování vstoupilo do nové etapy svého vývoje. Pro tuto etapu jsou charakteristické dva momenty, které ji ostře odlišují od situace před několika lety: za prvé, bezprecedenčně rychlý rozvoj specializovaných vědeckovýzkumných ústavů, které se systematicky zabývají tvorbou prognóz, zatímco dříve se ústavy tohoto druhu vyskytovaly ojediněle a prognózy byly z větší části sporadicky vyjadřovaným míněním jednotlivých specialistů (nebo nevelkých skupin); za druhé, tvorba nových, mnohem efektivnějších metod prognózování, které se opírají o zkušenosti metodiky dotazování, modelování a složité matematicko-tistické extrapolace a široce využívají posledních poznatků matematiky a kybernetiky, ekonomie a sociologie.“

Vědeckotechnická revoluce tedy jednak klade nové nároky na předvídání, jednak

¹⁷ Náznak této diferenciace lze nalézt např. u J. Mervarta [21: 9, 99, 121], který metodologii vědy odlišuje od metodologie prognózování = prognostiky, přičemž do prognostiky řadí i „nevědecké metody prognózování“, jako např. postupy založené na intuici nebo zkušenostech odborníků.

¹⁸ Prognostika, „jejímž předmětem zkoumání je struktura znalostí o objektech různých věd“, přičemž „obsah poznatků o budoucích charakteristikách objektů má pro prognostiku smysl jen v souvislosti s odhalováním vzájemných vztahů mezi podstatou objektu a metodou jeho prognózování. Ve všech jiných vztazích (hodnota, užitečnost, cíl atd.) obsah poznatků o budoucím stavu objektu překračuje rámec předmětu prognostiky.“ [20: 302–303].

¹⁹ Těsné sepětí prognózování s řízením (a zejména s plánovací funkcí řízení) zdůrazňují četní autoři, jako např. G. I. Karchin [18: 121–150], D. Haberland [13: 54–63], T. Timofeev a E. Fadějev [30: 11], J. Mervart [21: 51, 94] aj. Velmi často se přitom setkáváme s tezí jako: „nejdůležitějším prvkem funkce řízení je umění předvídání“ [12: 13]. „prognózování a plánování jsou dvě neoddelitelné etapy jednotného procesu řízení“ [20: 296]. „sociální prognózování a plánování jsou nejdůležitější prvky systému řízení socialistické společnosti“ [24: 72] apod.

vstupuje i do oblasti předvídání a mění jeho charakter.

S jistou nadsázkou lze dokonce říci, že soudobé úsilí o rozvoj prognózování a formování zvláštní prognostické disciplíny více podněcuje potřeby řídicí praxe než možnosti jednotlivých věd.²⁰

Ani to není náhodné. Právě řízení, či přesněji práce řídicích pracovníků, a zejména řídicích pracovníků vyšších organizačních úrovní, je charakterizována každodenním stykem se složitými vztahy komplexní sociální reality a výraznou orientací k budoucnosti. Právě na řídicí pracovníky naléhavě doléhá potřeba orientovat se ve složité spleti budoucích souvislostí a interakcí technických, ekonomických, sociologických a jiných jevů a procesů. Právě řídicí pracovníci jsou v průsečíku poznatků i mezer poznatků věd a zároveň v situaci, která nedovoluje odložit řešení do doby, kdy bude možné všechny poznatky plně vědecky ověřit a propojit. A lze vůbec při abstrakci od obsahu, hodnot, užitečnosti, cílů atd. tyto poznatky pro potřeby řízení propojit?

Z hlediska potřeb řízení by bylo ideální, kdyby prognostika nebyla ryze teoretickou vědou, ale spíše aplikovanou, metodologickou a syntetickou, teoreticko-pragmatickou disciplínou, rozvíjenou jako součást vědy o řízení²¹ (obdobně jako např. věda o plánování nebo věda o organizaci), která by — bez ambic vědy o budoucnosti a filosofie budoucnosti — shromažďovala, uspořádávala a rozvíjela poznatky mnoha věd a zkušenosti s prognózováním v řídicí praxi s cílem zvýšit úroveň a efektivnost prognostické funkce řízení a úroveň a efektivnost řízení vůbec.

S názky úvah podobného druhu se setkáváme i u jiných autorů. M. N. Rutkevič [25: 11] například píše: „To, že prognózování — stejně jako plánování nebo dejme tomu

řízení — samo o sobě není zvláštní vědou, ale je funkcí řady existujících vědních disciplín, vůbec neznamená, že se nemá rozvíjet speciální teorie prognózování (stejně jako plánování nebo řízení). V naší zemi vznikly a úspěšně se rozvíjejí vědy o zákonitostech a metodách plánování a řízení. Vedle nich vznikla a začíná se rozvíjet prognostika — věda o zákonech a metodách prognózování. Prvé výzkumy v této oblasti ukázaly těsné spojení prognostiky s operačním výzkumem a teorií rozhodování. Tento problém vyžaduje solidní výzkumy, ale již nyní je jasné, že prognózování sociálních jevů tvoří nejen složitý komplex vlastních prognóz, ale vchází jako podsystém do ještě složitějšího komplexu řízení sociálních procesů, který do sebe včleňuje celý souhrn prognóz, plánů, programů, projektů, rozhodnutí v různých sférách životní činnosti lidské společnosti. Prognostika jako kterákoli konkrétní věda...“.

Také podle H. D. Hausteina [16: 27] „je možné rozvinout marxistickou ekonomickou prognostiku jako součást teorie řízení socialistické ekonomiky...“.

A P. Hanke [15:2] dokonce prognostiku definuje jako „vědní obor o zákonitostech a metodách prognózování a prognóz, jakož i jejich integraci (podtrženo MM) v procesu společenského řízení a výzkumu“.

Je-li vznik takové vědy vůbec možný,²² je podle našeho názoru ještě značně vzdálený.

Neodkladný však je výzkum budoucnosti vůbec a pokusy o komplexní přístup ke klíčovému problému budoucnosti zvláště. A právě zde se otevírá prostor pro „prognostiku“. Je to příležitost i průběžský kámen koncepcí prognostiky a „prognostiků“.²³

Závěr

V pěti částech předložené stati jsme se postupně zabývali pojmy prognózování, prognóza a prognostická činnost a vztahy mezi prognózováním a vědeckým předvídáním, koncepcemi sociálního prognózování, strukturou sociálního prognózování.

²⁰ Pociťují to zřejmě i jiní autoři. V. G. Vinogradov a S. I. Gončaruk [31: 31] např. píší: „Nepřetržitě se rozvíjející věda a praxe vyžaduje realizaci předvídání v podmínkách, kdy ještě nejsou vytvořeny nové deduktivní teorie, a staré jsou již nepoužitelné. Proto je třeba současně s deduktivními teoriemi využívat i tzv. poloempirické metody induktivních zobecnění a závěry podle analogie. Zvláštností těchto teorií tkví vcelku v tom, že jsou induktivními zobecněními, která neodporují některým základním principům vědy, ale zároveň nejsou jejich jednoznačnými důsledky.“

²¹ Věda a řízení ostatně má, alespoň podle některých autorů, obdobný charakter. Z. Mošna [22: 6] s odvoláním na sovětské prameny např. vědu o řízení socialistické ekonomiky definuje jako syntetickou a teoreticko-pragmatickou vědní disciplínu“.

²² Vnucejí se totiž otázky: Není tato cesta klamná, utopická? Nestřetává se s tendencí ke komplexnímu přístupu k problémům v rámci jednotlivých věd? Nevede fakticky zase k futurologické koncepci? Nemá pravdu S. Grundmann [11: 41], když říká, že „teorie prognózy... může být jen filosofickou teorií“?

²³ Předpokládá výsledku jejich úsilí je zatím velmi nejisté. Kolik pracovníků a v jaké míře bude např. s to splnit předpoklad formulovaný R. A. Fesenkem [7: 6], že „soudobý výzkumník, který se zabývá problematikou prognózování, musí být i vědcem v oblasti společenských věd i přírodovědcem, využívajícím celý komplex metod exaktních i přírodních věd, i filosofem, využívajícím filosofickou teorii i metodologii...“?

vazbou sociálního prognózování k dílčím vědám, a zejména k predikční funkci věd. koncepcemi prognostiky.

Ve všech těchto oblastech jsme se zaměřili především na elementární analýzu existujících názorů. Tato analýza obvykle ústí v příklon k jisté možnosti řešení. Někdy je to řešení pracovní, vynucené potřebou srozumitelnosti dalšího výkladu; ve všech případech je to řešení diskusní, tj. problémy naznačené ve stati řadíme i nadále k otevřeným. Kdyby tomu tak ostatně nebylo, nazvali bychom stat jinak.

Očekáváme výtku, že jsme si příliš „hráli“ s pojmy. Jen stěží si však lze vzájemně rozumět bez přesného vymezení pojmů.

Očekáváme výtku, že jsme byli příliš kritičtí. Jsme však toho názoru, že kritický rozbor a poznávání soudobých možností a omezení prognózování a prognostiky může naši teorii i praxi prospět více než oslavné ódy.

Kritické posouzení některých otázek soudobého stavu sociálního prognózování, a zejména prognostiky, bychom však neměli zaměňovat s negací prognostiky,²⁴ (nemluvě již vůbec o odmítání prognózování),²⁵ nebo dokonce s negací práce skupiny pracovníků, kteří prosazují prognostiku a považují se za „prognostiky“! Pokud jde o prognostiku, stěží lze žádat dokonalost od disciplíny, která je nanejvýš na počátku svého vývoje a potýká se s mnoha problémy dětského věku. I vzhledem k tomu by kritičtější charakter stati neměl být interpretován jako odsouzení prognostiky, ale naopak jako výzva k úsilí o systematické ujasňování a překonávání problémů a mezer možné prognostické vědy. Pokud jde o „prognostiky“, jejich přínos oceňujeme. Spatřujeme jej však především v tom, že pod „hlavičkou“ prognostiky propagují výzkum možností budoucího vývoje, soustřeďují soubory prognostických problémů a poznatky z pokusů o jejich řešení, upozorňují na rysy, metody, možnosti a obtíže řešení prognostických problémů, pokoušejí se o komplexní posuzování problémů budoucnosti,

reklamují síly a prostředky nutné k řešení prognostických problémů apod. Slibují zřejmě někdy více, než je dosud možné. Je to však i v jiných oblastech běžný způsob, jak získat čas a prostředky. A kde vůbec jsou hranice možného, bude-li prodanou oblast k dispozici více (nebo dokonce dostatek) sil a prostředků?

Literatura

- [1] Bauer, A., Eichhorn, W., Kröber, G., Schulze, H., Segeth, W., Wüstneck, K. D.: *Philosophie und Prognostik. Weltanschauliche und methodologische Probleme der Gesellschaftsprognose*. Berlin, Dietz Verlag 1968.
- [2] Bestužev-Lada, I. V.: *Okno v budoušceje. Sovremennyye problemy socialnogo prognozirovaniya*. Moskva, Mysl 1970.
- [3] Bestužev-Lada, I. V.: *Sovremennyye problemy socialnogo prognozirovaniya*. In.: *Naukovedenje. Prognozirovaniye. Informatika*. Kijev, Naukovaja dumka 1970.
- [4] Božýk, P., Czepurko, A., Góra, S.: *Prognozowanie rozwoju rynku RWPG*. Warszawa, PWE 1972.
- [5] Dobrov, G. M.: *Prognozirovaniye važnejšich napravlenij razvitiya nauki i tehniki*. In.: *Naukovedenje. Prognozirovaniye. Informatika*. Kijev, Naukovaja dumka 1970.
- [6] Fayol, H.: *Zásady správy všeobecné a správy podniků*. Praha, Orbis 1931. (Z francouzského: *Administration industrielle et générale*. Paris 1916.)
- [7] Fesenko, R. A.: *Někotoryye metodologičeskije problemy naučnotěchničeskogo prognozirovaniya*. Moskva, Meždunarodnyj naučnyj simpozium učonych i specialistov stran — členov SEV i SFRJ po metodologičeskim voprosam prognozirovaniya razvitiya nauki i tehniki 1969.
- [8] Fesenko, R. A.: *Někotoryye metodologičeskije problemy naučnotěchničeskogo prognozirovaniya* (avtoreferat dissertacii). Sverdlovsk 1969.
- [9] *Filosofskaja encyklopedija*. Moskva, Izd. Sovětskaja encyklopedija 1967, díl 4.
- [10] Glezerman, G. J.: *V. I. Lenin i problemy naučnogo predviděniya*. Voprosy filosofii, 1969, č. 4.
- [11] Grundmann, S.: *Prognose als philosophische Kategorie*. In.: G. Heyden (red.): *Gesellschaftsprognostik. Probleme einer neuen Wissenschaft*. Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften 1967.
- [12] Gvišiani, D. M., Lisičkin, V. A.: *Prognostika*. Praha, SNTL 1971.
- [13] Haberland, D.: *Die Prognose als Instrument der sozialistischen Führungstätig-*

²⁴ Obavy tohoto druhu nejsou neopodstatněné. I u jiných disciplín období přeceňování jejich možností nejprve vyvažovalo období jejich podceňování nebo dokonce zatračování.

²⁵ Vývoj je ostatně v tomto ohledu již neodvratný. Ve věku sociální a vědeckotechnické revoluce a historické soutěže socialismu s kapitalismem již ne-

jen nepřichází v úvahu volba předvídání nebo nepředvídání, ale v rámci předvídání již v úvahu nepřipadají ani možnosti volby v podobě nevědeckého a ryze empirického předvídání. Kategorickým příkazem dnešní doby je zásadní posílení složky prognózování a vědeckého předvídání v celku předvídání.

- keit. In.: *Wissenschaftsprognostik*. Berlin, Eigenverlag der Kammer der Technik 1966.
- [14] Halaxa, V.: *Ekonomické prognózy*. Praha, ČTK — Redakce hospodářských informací 1970.
- [15] Hanke, P.: *Zur Charakterisierung der prognostischen Tätigkeit in der Wissenschaft*. In.: *Probleme der Wissenschaftsprognostik*. Berlin, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Institut für Wissenschaftstheorie und -Organisation 1971, Kolloquienreihe, Heft 6.
- [16] Haustein, H. D.: *Ekonomická prognóza*. Praha, Svoboda 1972.
- [17] Jampolskij, S. M., Chiljuk, F. M., Lisičkin, V. A.: *Problémy vedeckotechnickej prognostiky*. Bratislava, Pravda 1971.
- [18] Karchin, G. I.: *Svazi nastojaščego i buduščego v ekonomike. Naučnotěchničeskaja revoljucija i upravlenije*. Moskva, Ekonomika 1970.
- [19] Kedrov, B. M., Richta, R., Odujev, S. F. (hlavní red.): *Člověk — věda — technika. K marxisticko-leninské analýze vědeckotechnické revoluce*. Praha, Interní edice ÚFS ČSAV 1973, sv. 7.
- [20] Lisičkin, V. A.: *Formirovanije naučnoj discipliny prognostiki*. V.: *Naukoveděnije. Prognozirovanije. Informatika*. Kijev, Naukovaja dumka 1970.
- [21] Mervart, J.: *Metodologie prognózování a jeho funkce v procesu plánovitého řízení socialistického hospodářství*. Praha, Výzkumný ústav plánování a řízení národního hospodářství 1972, Výzkumná práce č. 12.
- [22] Mošna, Z.: *Výchova vedoucích hospodářských pracovníků v SSSR*. Rudé Právo 14. 1. 1970.
- [23] Pečenkin, A. A.: *Funkcii naučnoj teorij*. In.: *Filosofija. Metodologija*. Nauka. Moskva, Nauka 1972.
- [24] Rumjancev, A. M.: *Voprosy socialnogo prognozirovanija i planirovanija*. Voprosy filosofii 1971, č. 8.
- [25] Rutkevič, M. N.: *Issledovanie buduščego: filosofskije i sociologičeskije problemy*. (Referát na III. mezinárodní konferenci o sociálním prognózování v Bukurešti, září 1972.) Moskva, Institut konkrétnych socialnych issledovanij AN SSSR 1972.
- [26] Siciński, A.: *Předmluva k: Raźniewski, A., Siciński, A. (red.): Studia z prognostyki społecznej*. Warszawa, PWN 1972.
- [27] Šulc, O.: *Metodické problémy prognózování technického rozvoje průmyslových oborů*. In.: *Problémy rozvoje prognostiky v oboru kolejových vozidel*. Praha, Výzkumný ústav kolejových vozidel 1973, sv. 7.
- [28] Šulc, O.: *Metodologické problémy prognózování technického rozvoje*. In.: *Metody předvídání rozvoje vědy a techniky v chemickém průmyslu*. Brno, Dům techniky ČVTS Pardubice 1972.
- [29] Šulc, O.: *Metodologie prognóz vědeckotechnického rozvoje*. Praha, ÚVTEI 1970.
- [30] Timofejev, T., Fadějev, E.: *Leninizm i problemy socialnogo prognozirovanija*. Kommunist 1971, č. 1.
- [31] Vinogradov, V. G., Gončaruk, S. I.: *Zakony obščestva i naučnoje predviděnije*. Moskva, Izd. političeskoj literatury 1972.
- [32] *Vymezení vybraných prognostických pojmů*. (Pracovní pomůcka.) Praha, Federální ministerstvo pro technický a investiční rozvoj 1971.
- [33] Wächter, W.: *Zur Struktur des Prognostizierens*. In.: *Probleme der Wissenschaftsprognostik*. Berlin, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Institut für Wissenschaftstheorie und -Organisation 1971, Kolloquienreihe, Heft 6.
- [34] Zelený, J.: *Úvod do filosofie*. Praha, Svoboda 1972.

Резюме

Мичек М.: Некоторые проблемы социального прогнозирования

В истекшем десятилетии особый интерес вызвало научно-техническое прогнозирование. В настоящее время внимание распространяется на все социальное прогнозирование.

Окончательных решений в этой области пока мало. Перевес имеют проблемы. Самым основным понятием даются различные определения и нет единства в определении предмета социального прогнозирования; неясна структура социального прогнозирования. Требуют ответа такие вопросы, как напр.: Возможно ли отождествить или удобно ли различать прогнозирование в пределах наук и при управлении? Не возникает ли специальная наука о прогнозировании — прогностика? Возможно отождествить прогностику с футурологией? и т. п.

Автор статьи занимается этими и дальнейшими проблемами и вопросами последовательно в пяти частях представленной статьи. Он дает анализ существующей шкалы взглядов и показывает и обосновывает правдоподобное решение.

Summary

Míček M.: Certain Problems of Social Forecasting

In the past decade scientific and technological forecasting enjoyed special interest. At the present time attention is expanded to social forecasting as a whole.

We can find but a few final solutions in this sphere. The problems are overwhelming. The most fundamental concepts are defined in a different way, there is no unity in the definition of the subject of social forecasting, the structure of social prognoses is not clear. Answers are required to such questions as: "Can forecasting within the framework of sciences and in management be identified or is it appropriate to differentiate them?" "Does not a special science on forecasting — prognostics — originate?" "Can prognostics be identified with futurology?" and the like.

The author deals step by step with these and other questions and problems in five parts of the presented paper. He analyses the existing scales of opinions as well as indicates and justifies possible solutions.